

Anarcho-Biblioteka
Dobry pieróg to wywrotowy pieróg

Anarcho-komunistyczne powstanie pod przywództwem Nestora Machno

Michał Rams

Michał Rams
Anarcho-komunistyczne powstanie pod przywództwem Nestora Machno

pl.anarchistlibraries.net

Spis treści

Wstęp	3
Nestor Machno i Wolne Terytorium	3
Źródła buntu	5
Porażka „buntu przeciwko rewolucji”	7
Bibliografia	10

Przyborowski M., i Wierzchoś D., *Nestor Machno w Polsce*, Oficyna Bractwa „Trojka”, Poznań 2012.

Voline, *The Unknown Revolution, 1917-1921*, Black Rose Books, Monreal 1975.

Wolin, *Nieznana rewolucja 1918-1921*, Oficyna „Trojka”/Poznańska Biblioteka Anarchistyczna, Poznań 2007.

„Kronika Rewolucji 1917-1921”, *Przebieg Rewolucji 1917-1921* (1918-1921), Warszawa 1995.

„Kronika Rewolucji 1917-1921”, *Przebieg Rewolucji 1917-1921* (1918-1921), Warszawa 1995. [w:] *Przebieg Rewolucji 1917-1921*. t. 6, Warszawa-1921, 1902, *Przebieg Rewolucji 1917-1921* (1918-1921), Warszawa 1995, t. 6, 5., *Przebieg Rewolucji 1917-1921* (1918-1921), Warszawa 1995.

„Kronika Rewolucji 1917-1921”, *Przebieg Rewolucji 1917-1921* (1918-1921), Warszawa 1995. *Przebieg Rewolucji 1917-1921* (1918-1921), Warszawa 1995. *Przebieg Rewolucji 1917-1921* (1918-1921), Warszawa 1995.

się niewiele. Niekwestionowanym „pomidorowym liderem” zostaje Wiktor Janukowycz. Ale o polityce się tu nie rozmawia. Siedzimy przy piwie i Sasza tłumaczy, że wszyscy są już zmęczeni tym tematem. Klócili się o pomarańczową rewolucję, a teraz chcą mieć wreszcie święty spokój. Politykom nikt nie wierzy. Nestor Machno byłby dumny.³⁴

Matka Anarchia swoich synów kocha
Matka Anarchia nie jest na sprzedaż
Deszczem ołowiu zaleje wrogów
Matka Anarchia jest z nami
(refren anarchistycznej piosenki stworzonej na podstawie wiersza Nestora Machno¹)

Bibliografia

- Avrich P., *Anarchist Portraits*, Princeton University Press, Princeton 1988.
- Camus A., *Człowiek zbuntowany*, tłum. J. Guze, Oficyna Literacka, Kraków 1993.
- Darch C., *Nestor Makhno and Rural Anarchism in Ukraine, 1917–21*, Pluto Press, London 2020.
- Debord G., *Spółczesność spektaklu*, [w:] *Spółczesność spektaklu oraz Rozważania o społeczeństwie spektaklu*, tłum. M. Kwaterko, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2006, s. 31–144.
- Gierasimienko K.W., *Machno (jedna z prawd)*, Inny Świat / Ulica Wszystkich Świętych, Lublin-Mielec 2003, [https://innyswiat.com.pl/wp-content/uploads/2017/07/machno .pdf](https://innyswiat.com.pl/wp-content/uploads/2017/07/machno.pdf).
- Hrycak J., *Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, tłum. K. Kotyńska, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2000.
- Kropotkin P., *Zdobycie chleba*, Księgarnia J. Czerneckiego, Warszawa 1925, <https://thebreadbook.org/images/theconquestofbread-polish.pdf>.
- Kropotkin P., *Pomoc wzajemna jako czynnik rozwoju*, Oficyna Wydawnicza Bractwa „Trojka”, Poznańska Biblioteka Anarchistyczna, Poznań 2006.
- Landis E.C., *Who Were the „Greens”? Rumor and Collective Identity in the Russian Civil War*, „The Russian Review”, 2010, t.69, nr 1, s. 30–46.
- Łubieński S., *Pirat stepowy*, Wydawnictwo Czarne 2012.
- Malet M., *Nestor Makhno in the Russian civil war*, Macmillan Press, London and Basingstoke 1985.
- Marks K., *Zarys krytyki ekonomii politycznej*, tłum. Z.J. Wyrozembski, Książka i Wiedza, Warszawa 1986.
- Marshall P., *Demanding the impossible. A history of anarchism*, Harper Perennial, London, New York, Toronto and Sydney 2008.

³⁴ S. Łubieński, *Pirat stepowy...*, op. cit., s. 227.

Wstęp

W niniejszej pracy chciałbym pokrótce przybliżyć tak zwane powstanie Machny, skupiając się przede wszystkim na czynnikach, które umożliwiły tak szeroko zakrojony bunt oraz jego późniejsze sukcesy w emancypowaniu i usamodzielnianiu ukraińskiej klasy ludowej. Nie zamierzam analizować biografii samego Nestora Machno, gdyż stanowi ona swoisty i zbyt obszerny wątek. Chciałbym natomiast zwrócić uwagę na realne osiągnięcia machnowców, które stanowią wyjątkowy przykład wdrożenia w życie poglądów anarcho-komunisty i badacza, Piotra Kropotkina². W niniejszej pracy chciałbym również zwrócić uwagę na przyćmiony przez dominującą antykomunistyczną narrację, ale bardzo istotny wątek oporu, jaki machnowcy stawiali bolszewikom i związanej z nim ostatecznej porażki tego powstania.

Nestor Machno i Wolne Terytorium

Powstanie Machny, nazywane również ruchem machnowskim (ukr. рух махновців рух) albo machnowszczyzną (odnośnie do terytorium, ukr. земля махновців), było anarcho-komunistycznym i w dominującej mierze chłopskim powstaniem, które miało miejsce w latach 1918–1921 na terenach południowo-wschodniej Ukrainy i które doprowadziło do zawiązania Wolnego Terytorium (ukr. вольне територіум вольне територіум). Wiązało się ono z działaniami przewodzonej przez Nestora Iwanowicza Machnę (ukr.

¹ Wersja orkiestralna piosenki: https://www.youtube.com/watch?v=h_T7bD4pAlE. Tekst wiersza przytacza Łubieński w biografii Machny: S. Łubieński, *Pirat stepowy*, Wydawnictwo Czarne 2012, s. 131.

² Por. m.in.: P. Kropotkin, *Zdobycie chleba*, Księgarnia J. Czerneckiego, Warszawa 1925, <https://thebreadbook.org/images/theconquestofbread-polish.pdf>; P. Kropotkin, *Pomoc wzajemna jako czynnik rozwoju*, Oficyna Wydawnicza Bractwa „Trojka”, Poznańska Biblioteka Anarchistyczna, Poznań 2006.

pomóc właśnie perspektywa tych, których ideologia opiera się na owej żywołości: buntowników, powstańców i anarchistów, a wśród nich samego Nestora Machny¹². Można zastanawiać się dlaczego spośród wszystkich młodych Ukraińców inspirowanych się filozofią anarchizmu i działających w naddnieprzańskich bandach to Machno stał się symbolem i swoistym przywódcą RPAU. Podkreślam słowo *swoistym*, ponieważ w realiach Wolnego Terytorium trudno mówić o przywództwie, gdy większość decyzji była podejmowana kolektywnie. Postać Machny jawi się raczej jako charyzmatyczny katalizator i formalnie niewiele wyróżniający się spośród innych dowódców wojskowy. Colin Darch sugeruje, iż Machnę wyróżniał przede wszystkim żywiołowy temperament, który bardzo szybko pchnął go w ramiona anarchistycznej „propagandy czynem”¹³. Na pewno istotną rolę odegrała również filozofia Piotra Kropotkina, którego Machno darzył wielką estymą i z którym miał nawet okazję spotkać się podczas moskiewskiej konferencji w 1918 roku¹⁴.

Wszystkie powyższe czynniki byłyby jednak nic nieznaczące, gdyby nie warunki socjoekonomiczne, w których przyszło żyć Machnie oraz innym przedstawicielom ukraińskiego chłopstwa i coraz liczniejszej wówczas klasy robotniczej. Samo Hulajpole, z którego pochodził Machno i które stało się „stolicą” Wolnego Terytorium, przepełniały różnice klasowe obecne w całej pałecie grup społecznych: chłopci, małomiasteczkowa biedota, proletariats, społeczność żydowska i niemieccy koloniści oraz właściciele ziemscy i fabrykanci. Od 1885 roku (który Machno podawał jako rok swoich narodzin) populacja pobliskiego Jekaterinosławia (dzisiejszy Dniepropetrowsk) podwajała się średnio co dziesięć lat¹⁵. Wpłynęło to na gwałtowne przemiany warunków społeczno-ekonomicznych, ale również i politycznych, ponieważ wraz z mnożącym się proletariatem do naddnieprzańskich miast i miasteczek zaczęły sphywać lewicowi i robotniczy agitatorzy¹⁶. Osobną, ale równie ważną kwestią była sytuacja chłopów. Jeszcze na początku XX wieku w Rosji byli oni zgromadzeni albo wokół dworów, albo w patriarchalnych i ściśle związanych z instytucją rodziny komunach, tak zwanych obszczinach (ros. общин –

¹² С. Дарч, «Нестор Махно, 1917–1922», с. 5.

¹³ C. Darch, *Nestor Makhno and Rural Anarchism in Ukraine, 1917–21...*, op. cit., s. 1–2.

¹⁴ M. Przyborowski i D. Wierzchoś, *Nestor Machno w Polsce*, Oficyna Bractwa „Trojka”, Poznań 2012, s. 38–39.

¹⁵ C. Darch, *Nestor Makhno and Rural Anarchism in Ukraine, 1917–21...*, op. cit., s. 3.

¹⁶ S. Łubieński, *Pirat stepowy...*, op. cit., s. 19.

wspólnota, również: мир – mir)¹⁷. Co ciekawe, to do nich właśnie nawiązywał Karol Marks w *Grundrisse*¹⁸. Jak zaznacza Darch, realia chłopskich komun były dalekie od rustykalnej sielanki, jaką przypisywało im wielu słowianofilów. W wyniku wprowadzenia reformy Stołypina w 1906 roku, od systemu komun zaczęli odłączać się chłopci, tak zwani *otrubszcziki* (ros. отрубщики), przechodzący do uprawy opartej na własności prywatnej, nastawionej na rynek i zysk. Między obszczinami i otrubszczikami wybuchały zaciekle konflikty, wynikające chociażby z obszarniczych tendencji i wyzysku praktykowanego przez tych drugich. Kolejne czynniki, które wymienia Darch, to słaby dostęp do szkolnictwa i sieci transportu, wzrost migracji zarobkowej mężczyzn oraz obowiązkowa służba wojskowa. Dołączyły się one do istniejącego konfliktu wywołanego reformą Stołypina¹⁹. Jak pisze Stanisław Łubieński, autor biografii Machny pt. *Pirat stepowy*, antagonizmy materializowały się chociażby w funkcjonowaniu Hulajpola: lokalna burżuazja (za wyjątkiem kupca-filantropa Dymitra Tupikowa) nie inwestowała w żaden sposób w rozwój miasta, chyba że wiązało się to z folgowaniem własnym dążeniom do wielkomiejskiej kultury. Miasto praktycznie nie posiadało opieki medycznej, co w czasach młodości Machny skutkowało niemalże 50-procentową umieralnością nowonarodzonych dzieci. Kolejnym czynnikiem, na który wskazuje Łubieński, była obecność niemieckich kolonistów reprezentujących radykalne odłamy protestantyzmu, którzy nagminnie wykorzystywali przychylność władz przeciwko naddnieprzańskim chłopom i często stosowali przemoc wobec nieposłusznych ukraińskich dzieci²⁰. Szubin podsumowując okoliczności, w jakich przyszło żyć Machnie, pisze wręcz o idealnych warunkach dla narastającego gniewu i późniejszego buntu²¹.

Porażka „buntu przeciwko rewolucji”

Pomimo początkowego sukcesu militarnego i organizacyjnego machnowców, ich przedsięwzięcie poniosło bolesną klęskę, która na całe stulecie pogrzebała wszelkie perspektywy anarchistycznego samostanowienia w

¹⁷ C. Darch, *Nestor Makhno and Rural Anarchism in Ukraine, 1917–21...*, op. cit., s. 3.

¹⁸ K. Marks, *Zarys krytyki ekonomii politycznej*, tłum. Z.J. Wyrozembski, Książka i Wiedza, Warszawa 1986, s. 370–389.

¹⁹ C. Darch, *Nestor Makhno and Rural Anarchism in Ukraine, 1917–21...*, op. cit., s. 3–4.

²⁰ S. Łubieński, *Pirat stepowy...*, op. cit., s. 18–19, 16.

²¹ С. Дарч, «Нестор Махно, 1917–1922», с. 19.